

DE POLSKA JUDARNAS EMIGRATION TILL SVERIGE

1968–1972

”Vi vill inte ha femtekolonnare i vårt land!” I sitt tal på partikongressen den 19 juni 1967 gick det polska kommunistpartiets generalsekreterare Gomulka till hårt angrepp mot de polska judarna som han ansåg hotade världsfreden och landets inre säkerhet. Hemliga polisen i Polen inledde därefter en regelrätt klappjakt på alla människor med judisk bakgrund.

Kartläggning av judarna

Under 1960-talet pågick ett omfattande arbete för att upprätta en fullständig förteckning över alla judar i Polen. Efterforskningar gjordes flera generationer tillbaka i tiden för att avslöja eventuellt judiskt påbrå. Samtidigt utkämpades en maktkamp inom partiet mellan nationellt sinnade kommunister, med hemliga polisens general Moczar i spetsen, och Gomulka. Politbyrån, som utgjorde det kommunistiska partiets verkställande utskott, beslutade att alla högre judiska tjänstemän inom partiet skulle avskedas. Syftet var att bana väg för lägre byråkrater som var lättare att manipulera.

Sexdagarskriget i Mellanöstern

Efter Sexdagarskriget i juni 1967 utgick direktiv från Högsta sovjet till de östeuropeiska staterna om hur konflikten skulle rapporteras i media. Polska tidningar fyllde sina spalter med fördömande ord mot Israel. Militärt och finansiellt stöd utlovades till arabländerna samtidigt som de diplomatiska förbindelserna med den judiska staten bröts. Den antisemitiska kampanjen vändes snabbt till förföljelser mot de polska judarna, som alla ansågs vara sionister och sträva efter att återvända till Israel.

Studentupproret 1968

Under våren 1968 trappades kampanjen mot judarna upp till att bli en motåtgärd till studentupploppen och till de intellektuella åsikter som avvek från partiets linje. Avsikten var att så snabbt som möjligt avleda uppmärksamheten från de verkliga problemen för att förhindra att oroligheterna spreds utanför universiteten och till arbetarna. Genom att tillåta en aggressiv kampanj, i vilken judarna utmålades som stalinister som ville ta tillbaka makten eller som anhängare till den tyska expansionspolitiken från kriget, avsåg landets kommunistiska ledning kanalisera folkets missnöje och frustration mot en gemensam syndabock och ”fiende” – judarna. De avskedades från sina arbeten och judiska studenter relegerades från universitet och skolor.

Klappjakt på judarna

Kampanjen utformades enligt välkända propagandamönster och judarna fick bära skulden för kommunismens mörka sidor. Samtidigt rentvåddes såväl andra kommunister som regimen från brotten.

Protesterna i västvärlden mot den polska antisemitismen förvrängdes i media och användes för att spela på den polska nationalismen. Regimens ledare kunde därmed framställa sig själva som försvarare av nationens heder och kalla till samlad kamp.

Partiets propagandaapparat

Önskad effekt hade inte kunnat uppnås utan partiets propagandaapparat. Kommunister, propagandister, några av dem med de högsta befattningarna inom regeringen och partiet, styrde med järnhand. Radio och tv-monopolet, tidningar, böcker, medveten ryktesspridning, allt ingick i den enorma apparat som fullständigt kvävde alla eventuella budskap i strid med den officiella linjen.

Därutöver användes även de traditionella propagandakanalerna med massmöten eller mindre sammankomster på lokala nivåer. Men mötena var mer än så. De utgjorde även en kontroll av vem som efterlevde partiets riktlinjer och användes för att utvärdera såväl den enskilda individens som gruppernas lydhet.

Emigrationen

Diskussionerna om emigration inleddes redan på ett tidigt stadium bland de polska judarna, men ingen ville tro att situationen skulle bli så ohållbar att de skulle tvingas lämna sitt hemland. Den 8 april 1968 utfärdades instruktioner för judarnas avresa. Två villkor skulle uppfyllas. Det första var att utresetillstånd beviljades endast dem som uppgav sig vara av judisk börd och angav Israel som destination. Det andra villkoret var att de fränsade sig sitt polska medborgarskap. Judarna fick ett resedokument i vilket det fastställdes att de *inte* var medborgare i Polen. Det fanns ingen återvändo.

Mellan 1968 och 1972 ansökte närmare 13 000 judar om utresetillstånd. Av dessa reste ungefär 30 procent till Israel, och övriga till USA, Kanada, Frankrike eller andra västeuropeiska länder. Till Sverige kom mellan 2 000 och 3 000 polska judar. En stor andel av dem var läkare och civilingenjörer eller hade annan akademisk utbildning, de var tjänstemän, konstnärer eller pensionärer som tidigare belönats med utmärkelser för sina utomordentliga insatser för Polen. Många av dem var studenter.

Utvandringen kulminerade under 1968 och 1969. Anledningen var myndigheternas kungörelse om att ansökningar om utresetillstånd skulle lämnas in senast den 1 september 1969. Därefter skulle inga tillstånd beviljas. Det var ett sätt att skynda på utvandringen.

Ankomsten till Sverige

På järnvägsstationerna i Polen samlades polacker och kvarvarande judar för att vinka av sina judiska vänner försedda med en enkelbiljett ut ur landet. Ofta vilade en vemodig stämning, men särskilt bland ungdomarna fanns även en drivkraft och förhoppningar om ett nytt liv utan trakasserier och förföljelser på grund av den etniska tillhörigheten. Ett skäl till att de ville till Sverige var bland annat att det var närmare till Polen där kanske en del av familjen, släkten eller vänner var kvar.

Flyktningarna anlände i första hand till Stockholm, Göteborg och Malmö. Flertalet var sekulariserade judar som i Polen levde helt utan religiösa traditioner. Invandrarna lärde sig svenska, återupptog sina studier eller fortsatte i sina tidigare yrken. När i mitten av 1970-talet deras främlingspass, som de fått vid ankomsten, byttes ut mot en svensk legitimation var de redan väl anpassade till och verksamma i Sverige. På papperet var de inte längre statslösa.